ख्यातेर्यलोपः समानस्य सभावश्च सख्युद्भ्या-
मिति सेर्डा। इत्यमरटीकायां भरतः॥ तत्प-
र्य्यायः। आक्रन्दः २ मित्रम् ३ सुहृत् ४। इति
जटाधरः॥ वयस्यः ५ सवयाः ३ स्निग्धः ७
सहचरः ८। इति हेमचन्द्रः॥ (यथा माघे।
२। ३६।
"सखा गरीयान् शत्रुश्च कृत्रिमस्तौ हि कार्य्यतः
स्याताममित्रौ मित्रे च सहजप्राकृतावपि॥")
सहायः! इति मेदिनी॥ तत्पत्नीगमने दोषो
यथा,—
"गुरुतल्पव्रतं कुर्य्यात् रेतः तिक्त्वा स्वयोनिषु।
सख्युः पुत्रस्य च स्त्रीषु कुमारीष्वन्त्यजासु च॥
इति प्रायश्चित्ततत्त्वम्॥
सखिता, स्त्री, (सख्युर्भावः। सखि+तल्।)
सख्यम्। यथा,—
"मीमांसे बहुसेवितासि सुहृदस्तर्काः समस्ताः
स्थ मे
वेदान्ताः परमात्मबोधगुरवो यूयं मयोपासिताः
जाता व्याकरणाति बालसखिता युष्माभिरभ्यर्थये
प्राप्तोऽयं समयो मनूक्तविवृतौ साहाय्यमाल-
म्ब्यताम्॥"
इति मनुटीकायां कुल्लूकभट्टः॥
सखित्वं,क्ली,(सख्युर्भावः। सखि+त्व।) सख्यम्।
(यथा, महाभारते। १। १३७। १५।
"कृतं सर्व्वेण मेऽन्येन सखित्वन्तु त्वया वृणे।
द्वन्द्वयुद्धञ्च पार्थेन कर्त्तुमिच्छाम्यहं प्रभो!॥")
सखी, स्त्री, ("सख्यश्विश्वीति भाषायाम्।"४।
१। ६२। इति ङीष्।)सहचरी। तत्पर्य्यायः।
आलिः २ वयस्या ३। इत्यमरः। सध्रीची ४।
इति हेमचन्द्रः॥ (यथा, रघुः। ३।
"अथेप्सितं भर्त्तुरुपस्थितोदयं
सखीजनोद्वीक्षणकौमुदीमुखम्।
निदानमिक्ष्वाकुकुलस्य सन्ततेः
सुदक्षिणा दौर्हृदलक्षणं दधौ॥")
सख्यं,क्ली,(सख्युर्भावः कर्म्म वा। सखि+यत्।)
मित्रता। तत्पर्य्यायः। सौहृदम् २ सौहार्द्दम्३
साप्तपदीनम् ४ मैत्रम् ५ जर्ज्यम् ६ सङ्गतम्७।
इति हेमचन्द्रः॥ (यथा, रघुः। १३। ५७।
"वधनिर्धूतशापस्य कवन्धस्योपदेशतः।
मुमूर्च्छ सख्यं रामस्य समानव्यसने हरौ॥")
सग, म ए संवृतौ। इति कविकल्पद्रुमः॥(भ्वा०-
पर०-सक०-सेट्।) म, सिसगयिषति। ए,
असगीत्। इति दुर्गादासः॥
सगन्धः,पुं,(गन्धेन सह वर्त्तमान इति।)ज्ञातिः।
इति त्रिकाण्डशेषः॥ गन्धयुक्ते, त्रि॥ (यथा,
बृहत्संहितायाम्। ४३। ३६।
"द्विरदमदमहीसरोजलाजै-
र्घृतमधुना च हुताशने सगन्धे॥")
सगरः, पुं, (गरेण सह वर्त्तमानः।) अर्हद्भेदः।
इति हेमचन्द्रः॥ सूर्य्यवंशीयराजविशेषः। स तु
अयोध्याधिपतिबाहुराजपुत्रः तस्योत्पत्त्यादि
यथा,—
सूर्य्यवंशे महाराजो बाहुर्नाम महानभूत्।
तस्य राज्यं हृतं सर्व्वं हैहयैस्तालजङ्घकैः॥
काम्बोजाः पह्लवाश्चैव पारदा यवनाः शकाः।
एते पञ्चगणा ब्रह्मन् हैहयार्थे पराक्रमन्॥
हृतराज्यः स वै विप्र तदा बाहुर्व्वनं ययौ।
पत्नी तु यादवी तस्य गुर्व्विण्यासीत् पतिव्रता॥
तत्सपत्नी पूर्व्वमेव तस्या गर्भजिघांसया।
भोजनेन सह प्रादात् गरं धर्म्मानवेक्षया॥
यादव्यास्तु तपोयोगात् गर्भो मैव ममार ह।
न ममार च सा राज्ञी देवानामनुकम्पया॥
पतिं सानुययौ साध्वी सिषेवे तं वने सदा!
स राजा विपिने तस्मिन् प्राणांस्तत्याज योग-
वान्॥
सा तु भर्त्तुश्चितिं कृत्वा वने तामध्यरोहत।
और्व्वस्तां भार्गवस्तात कारुण्यात् समवारयत्॥
तस्याश्रमे च सा गर्भं सुषुवे ज्वलनप्रभम्।
व्यजायत महाबाहुर्गरेणैव सह द्विज॥
सगरो नाम तेनाभूत् बालकोऽतिमनोहरः।
और्वस्तु जातकर्म्मादि तस्य कृत्वा महात्मनः॥
अध्याप्य वेदानखिलान् शस्त्राणि प्रत्यपादयत्।
आग्नेयन्तु महाघोरममरैरपि दुःसहम्॥
स तेनास्त्रबलेनाजौ बलेन च समन्वितः!
हैहयांस्तालजङ्घांश्च जघ्ने रुद्रः पशूनिव॥
जनयामास लोकेऽस्मिन् कीर्त्तिं कीर्त्तिमतांवरः
ततः शकान् सयवनान् काम्बोजान् पारदां-
स्तथा।
पह्लवांश्चापि निःशेषान् कर्त्तुं व्यवसितो नृपः॥
ते हन्यमाना वीरेण सगरेण महौजसा।
वशिष्ठं शरणं जग्मुः सूर्य्यवंशपुरोहितम्॥
वशिष्ठः शरणापन्नान् समये स्थाप्य तानृषिः।
सगरं वारयामास तेभ्यो दत्त्वाभयं तदा॥
सगरस्तां प्रतिज्ञान्तु निशम्य सुमहाबलः।
धर्म्मं जघान तेषाञ्च वेशानन्यांश्चकार ह॥
अर्द्धं शिरः शकानान्तु मुण्डयामास भूपतिः।
यवनानां शिरः सर्व्वं काम्बोजानामपि द्विज॥
पारदान् मुक्तकेशांस्तु पह्लवान् श्मश्रुधारिणः।
निस्वाध्यायवषट्कारान् सर्व्वानेव चकार ह॥
कोलिसर्पा माहिषका दार्व्वाश्चोलाः सकेरलाः
खसास्तुषाराश्चौनाश्च मद्राः किष्किन्धका-
स्तथा।
कोन्तलाश्च तथा बन्धाः शाम्बाः कोङ्कणका-
स्तथा।
सर्व्वे ते क्षत्रियास्तात धर्म्मास्तेषां निराकृताः॥
पुरोहितस्य वाक्येन कृता विकृतवेशिनः।
वशं कृत्य सराजन्यान् स्वराज्यमन्वशासत॥"
इति पाद्मे स्वर्गखण्डे १५ अध्यायः॥ *॥
अपि च।
"रोहिताच्च वृको जातो वृकाद्बाहुरजायत॥
सगरस्तस्य पुत्रोऽभूत् राजा परमधार्म्मिकः॥
द्वे भार्य्ये सगरस्यापि प्रभा भानुमती तथा।
ताभ्यामाराधितः पूर्व्वमौर्व्वोऽग्निः पुत्रकाम्यया
और्व्वस्तुष्टस्तयोः प्रादात् यथेष्टं वरमुत्तमम्।
एका षष्टिसहस्राणि सुतमेकं तथा परा॥
गृह्णातु वंशकर्त्तारं प्रभा गृह्णाद्बहूंस्तथा।
एकं भानुमतीपुत्रमगृह्णादसमञ्जसम्॥
ततः षष्टिसहस्राणि सुषुवे यादवी प्रभा।
खनन्तः पृथिवीं दग्धा विष्णुना येऽश्वमार्गणे॥
असमञ्जसस्तु तनयः अंशुमान् नाम विश्रुतः।
तस्य पुत्रो दिलीपस्तु दिलीपात्तु भगीरथः॥
येन भागीरथी गङ्गा तपः कृत्वावतारिता।
भगीरथस्य तनयो नाभाग इति विश्रुतः॥"
इति मात्स्ये १२ अध्यायः॥
सगर्भः, पुं, (समानो गर्भो यस्य। समानस्य सः।)
सहोदरः। इति शब्दरत्नावली॥ त्रि, अभ्य-
न्तरितसूक्ष्मपत्रादियुक्तः। यथा—
"दर्भान् सगर्भानादाय नव सप्त च पञ्च वा।
साग्रान् समूलानच्छिन्नान् द्विजो दक्षिण-
पाणिना।
अन्वारब्धेन सव्येन तर्पयेत् षड्विनायकान्॥"
इति काशीखण्डे सदाचारो नाम ३५अध्यायः॥
(गर्भविशिष्टे च त्रि। यथा कथासरित्सागरे।
२०। ८४।
"अनलोऽपि सगर्भोभूत् तेन वीर्य्येण धूर्जटेः॥"
सगर्भा,स्त्री,(गर्भेण सह वर्त्तमाना।) गर्भवती।
यथा—
"केचिद्गहनमाश्रित्य केचित् पातालमाविशन्।
सगर्भा चन्द्रसेनस्य भार्य्या दाल्भ्याश्रमं ययौ॥"
इति पाद्मे सृष्टिखण्डे १ अध्यायः॥
सहोदरा। इति सगर्भशब्ददर्शनात्॥
सगर्भ्यः, पुं, (समाने गर्भे भवः। "सगर्भसयूथ-
सनुतात् यन्।" ४। ४। ११४। इति यन्।)
सहोदरः। इत्यमरः॥ (यथा, वाजसनेयसंहि-
तायाम्। ४। २०।
"अनु त्वा माता मन्यतामनु पितानु भ्राता
सगर्भोऽनु सखा सयूथ्यः॥")
सगोत्रं,क्ली,(समानं गोत्रमिति। समानस्य सः।)
कुलम्। यथा,—
"कुलं गौत्रं सगोत्रञ्च तुल्यगोत्रे निगद्यते।"
इति शब्दरत्नावली॥
सगोत्रः, पुं, (समानं गोत्रमस्य। "ज्योतिर्जन-
पदरात्रीति।"६।३।८५। इति समानस्य सः।)
ज्ञातिः। यथा,—
"सगोत्रबान्धवज्ञातिबन्धुस्वस्वजनाः समाः॥"
इत्यमरः॥
(यथा, मनुः। ९। १९०।
"संस्थितस्यानपत्यस्य सगोत्रात् पुत्रमाहरेत्॥")
सग्धिः, स्त्री, सहभोजनम्। इत्यमरः॥ समाना
सह वा जग्धिः सग्धिः। अदः क्तिः जग्धोऽदो
इति जग्धे जग्धिः निपातनात् सग्धिरादेशः।
सग्धिरपि छन्दसीति परे। इत्यमरटीकायां
भरतः॥
सघ, न हिंसे। इति कविकल्पद्रुमः॥ (भ्वा०-
पर०-सक०-सेट्।) न, सघ्नोति। असीसघत्।
इति दुर्गादासः॥